

Ekologiska ståndpunkters representation i parlamentet

– Kärnkraftsdebatten i Sveriges riksdag och i tyska Bundestag

Detlef Jahn

1 Inledning: Parlamentets förändrade roll i moderna demokratier¹

En stor del av den etablerade samhällsvetenskapliga forskningen har en status quo-bevarande inriktning. En tradition som går emot denna tendens är forskningen kring reaktionen på den ekologiska utmaningen. Ett huvudresultat från denna tradition är att de etablerade politiska institutionerna visat bristande responsivitet² gentemot kraven på handling. Under senare år har denna kritiska forskning kommit att allt mer hamna i fokus för uppmärksamheten.³

Ett typiskt exempel, som representerar konflikten mellan etablerade och nya förhållningssätt till samhällsutvecklingen vad gäller förhållandet natur – samhälle, är debatten om kärnkraftsanvändningen. Debatten är tillräckligt väl undersökt för att man ska kunna göra även teoretiskt grundade jämförande länderstudier. En jämförelse mellan Sverige och Tyskland är ytterst betydande, eftersom Sverige i motsats till Tyskland i den tillämpliga litteraturen betraktas som ett särskilt öppet land, där ekologiska frågor har hög prioritet (Lindberg 1977; Kitschelt 1986).⁴ I denna artikel ställs frågan om skillnaden mellan länderna återfinns också i inställningen till och debatten om kärnkraft i den svenska riksdagen och i tyska Bundestag.

Opinionsundersökningar i Sverige och Tyskland pekar på en fortlöpande minskning av medborgarnas förtroende för regering och parlament (Elliot 1991, 1993, Emnid-Institut 1992).⁵ Dessutom har parlamentet förlorat mycket av sin centrala betydelse som beslutssökande och beslutsfattande organ i västerländska samhällen.⁶ Inte desto mindre förblir parlamentet en väsentlig instans för representation, beslutsfattande och kontroll av den verkställande makten och står som sådant i centrum för undersökningen i denna uppsats.

Parlamentet i västeuropeiska demokratier uppfyller särskilda funktioner:⁷ det personbesätter det centralstatliga politiska organet genom urval, rekrytering och socialisering av den politiska eliten (rekryterings- och valfunktion), det stiftar lagar och fastlägger budgeten (legislativ funktion). Vidare företas i riksdagen och i Bundestag konceptplanering och konsekvensberäkningar (initiativ- och kontrollfunktion). Särskilt viktig för den kommande analysen är *artikulationsfunktionen*, genom vilken folkets politiska uppfattningar kommer till

uttryck (representationsfunktionen) och där en process för åsiktsbildning genom deltagande i den offentliga diskussionen (kommunikationsfunktionen) äger rum. Nyare studier visar på en tydlig förskjutning i parlamentets funktion som tillskriver artikulationsfunktionen en större betydelse än tidigare.

Uppfattningen att parlamentet utgör den auktoritära beslutsfattarinstitutionen eller "toppen" av hela det politiska systemet är lika orealistisk som den neo-pluralistiska uppfattningen att parlamentet har en utjämnande funktion mellan olika stridande uppfattningar. "Snarare utgör förhållandet mellan staten och de samhälleliga delsystemen ett 'retikulärt' intressemonster (liksom också till de konventionella, med hög organisations- och konfliktförmåga utrustade partikulära institutionerna). Staten är då ett slags *primus inter pares*." (Herzog 1993: 49).

Därvid förlorar parlamentets representativa artikulationsfunktion i betydelse genom överflödet av potentiella anspråk och en "strategifunktion" utvecklas, där urvalet av frågor för behandling och prioriteringar av dessa måste motiveras offentligt (Herzog 1993: 24). Denna utveckling har också konsekvenser för den samhällsvetenskapliga forskningen: "Vid analyser av parlamentets funktionssätt träder då bestämda frågor i centrum för parlamentsforskningen, som hittills snarare betraktats som marginella under den i Tyskland utpräglade dominansen för författningsrättsliga och institutionella problemställningar – frågor om rekrytering, kvalifikation och de parlamentariska *aktörernas* förhållningssätt." (Herzog 1993: 17)

Också i den svenska kontexten kan man konstatera att striden mellan regering och parlament idag inte längre dominerar, utan att konflikterna i tilltagande grad äger rum inom parlamentet mellan de politiska partierna med blicken riktad mot väljarna (Birgersson – Westerståhl 1991: 122). På så sätt återspeglar parlamentsdebatterna ofta bara massmediedebatterna, mestadels med tidsförskjutning och reaktivt (Pettersson 1993: 82).⁸ Den föreliggande undersökningen behandlar alltså i första hand parlamentets funktion som en scen för kommunikation och representation.

2 Sveriges riksdag och tyska Bundestag i jämförande perspektiv

I den jämförande parlamentsforskningen pekar man ofta på problemen med jämförbarhet (Thaysen – Davidson 1988, Blondel 1990: 3-11). Några av dessa problem kommer att tas upp senare, när de enskilda undersökningsenheterna presenteras. I det följande tas främst allmänna aspekter upp, vars verkningar är svåra att bestämma i detalj (Loewenberg – Patterson 1979).

Den svenska riksdagen har en starkare ställning än tyska Bundestag, eftersom den som ett politiskt organ i ett relativt centraliserat land har en högre status än Bundestag, som pga Tysklands federativa karaktär i många frågor står i konkurrens med Bundesrat eller delstatsparlamenten. Gentemot regeringen har Sveriges riksdag i praktiken haft en starkare ställning än Bundestag, eftersom de flesta regeringar sedan införandet av enkamarsystemet 1970 har varit minoritetsregeringar och det har förelegat en oklar parlamentarisk situation

(Petersson 1993: 195-197).⁹ Minoritetsregeringar är hänvisade till samarbete med (delar av) oppositionen i högre grad än majoritetsregeringar och måste därför vara mer kompromissbenägna än majoritetsregeringar som har dominerat i Förbundsrepubliken (Hagevi 1994: 176-178).

Vad gäller den ofta använda skillnaden mellan "arbetsparlament" och "debattparlament", dvs att det parlamentariska arbetet huvudsakligen äger rum i utskott som i USA eller i plenardebatten som i Storbritannien, kan både riksdagen och Bundestag betecknas som "blandtyper" (Isberg 1984: 121).

I den svenska riksdagen spelar motioner en mycket större roll än i många andra västerländska parlament. Detta gäller också jämfört med Bundestag (Håstad 1957, Isberg 1984: 117-118). Detta bevisas inte bara genom antalet motioner utan också i behandlingen av dem.¹⁰ Till skillnad från i Bundestag finns det i riksdagen inget krav på att ett minsta antal ledamöter måste stå bakom en motion.

Även om det föreligger olikheter mellan Sveriges riksdag och tyska Bundestag som försvårar en precis jämförelse kan man betona att båda parlamenten, till skillnad mot t ex brittiska underhuset eller amerikanska kongressen ändå uppvisar mer likheter än skillnader (Isberg 1984: 116-134, Norton 1990b). Men denna undersökning gäller inte i första hand en jämförelse mellan systemen, utan om en bedömning av i vilken utsträckning ekologiska intressen har kunnat etablera sig i de båda parlamenten.

3 Ekologiska ståndpunkters representation i riksdagen och i Bundestag

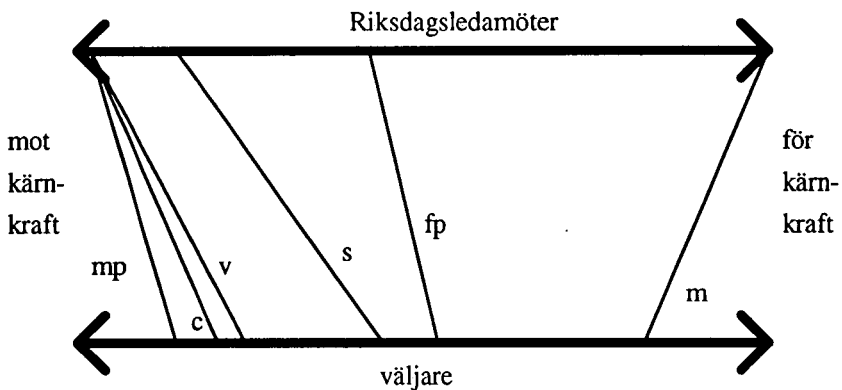
Representationen av ekologiska ståndpunkter i de båda ländernas parlament kan analyseras på olika sätt. Uwe Thaysen (1988) visar på problemen med en adekvat-operationalisering-av-begreppet-representation. För att begränsa undersökningen av de ekologiska ståndpunkternas parlamentariska representation till en empirisk analys behandlar jag aspekter av inställningen till kärnkraft. I den föreliggande undersökningen använder jag särskilt två indikatorer på representation av ekologiska ståndpunkter:¹¹ riksdagsledamöternas inställning och fraktionernas¹² eller riksdagsgruppernas ställningstaganden i de parlamentariska diskussionerna som de yttrar sig i motioner och i debatter.

3.1 Väljarnas och riksdagsledamöternas inställning

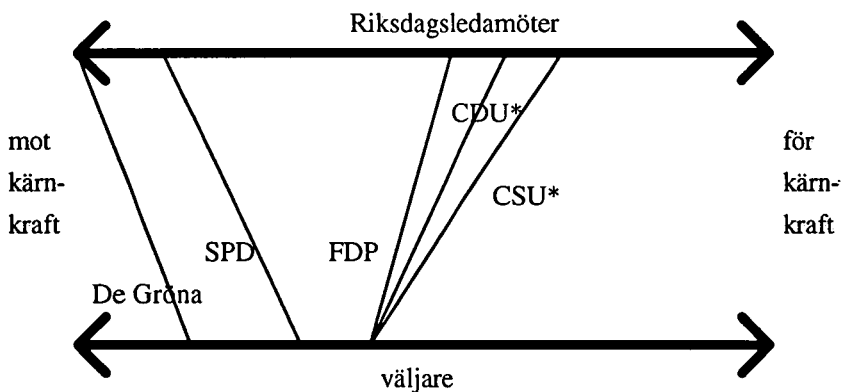
En möjlighet att analysera de ekologiska intressenas inflytande i parlamentet består i att kartlägga riksdagsmännens åsikter och jämföra dem med väljarkårens (Holmberg – Esaiasson 1988 kapitel 4, Herzog et al 1990 kapitel 3). Figur 1 ger en överblick över inställningen till kärnkraftsanvändningen bland väljare och valda.¹³

Trots vissa svårigheter med att jämföra data kan man konstatera att riksdagsledamöterna i Sverige är mindre positiva till kärnkraft än väljarna.¹⁴ Martin Bennulf och Sören Holmberg drar slutsatsen att ekologiska positioner i den svenska befolkningen inte föranleder en ny konfliktdimension (se även: Ben-

Sverige:

Tyskland:

Figur 1: Inställningen till kärnkraft hos svenska och tyska parlamentariker och väljare

Källor: Framställningarna baserar sig på data från Peter Esaiasson – Sören Holmberg (under utgivning) *Elected by the People. Members of Parliament and Representative Democracy in Sweden*. (citerat ur: "Thinking Alike: Policy Representation", Manuskript, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, maj 1994, tabell 5-1). De ställda frågorna löd: "Kärnkraften ska behållas även efter år 2010". De svar som betecknade detta som ett "bra" eller "ganska bra" förslag hänförs till "för kärnkraft". För Förbundsrepubliken har värdena i figur 3.1a till 3.1d hämtats ur Dietrich Herzog – Hilke Rebenstorf – Camilla Wemer – Bernhard Weißels, *Abgeordnete und Bürger. Ergebnisse einer Befragung der Mitglieder des 11. Deutschen Bundestages und der Bevölkerung*. Opladen: s 37–41 och standardiserats på en skala från 0 till 100. Data baserar sig på frågan om energiförsörjningen ska säkerställas även genom kärnkraft. Båda undersökningarna genomfördes 1988/89.

* För CDU:s och CSU:s väljare förelåg endast aggregerade data.

nulf 1992, 1994). Ändå konstaterar de att: "... there is little doubt that an alternative green dimension forming issues attitudes towards environmental problems does exist among Swedish politicians." (Bennulf – Holmberg 1990: 179)

Riksdagsledamöterna i tre svenska partier är motståndare till att behålla kärnkraften efter år 2010: ledamöterna från v, mp och c. Av de socialdemokratiska riksdagsmännen uttalar sig bara 15 % för kärnkraft och står därmed i tydlig motsatsställning till sina väljare. Folkpartiets och, framför allt, moderata samlingspartiets ledamöter har en positivare attityd till att behålla kärnkraften i Sverige. Därvidlag är åsiktsskillnaden mellan folkpartiets valda och deras väljare den lägsta av alla partier. Till skillnad mot alla andra svenska partier är m:s riksdagsledamöter klart mer positivt inställda till kärnkraft än sina väljare. Sammantaget är riksdagsmännen, liksom i andra frågor, "extremare" i sina åsikter än väljarna (Holmberg 1990: 22-24). Sammanfattningsvis kan man när det gäller riksdagsmännens åsikter utgå från att de kärnkraftskritiska rösterna i den svenska riksdagen överväger. Förhållandena ser annorlunda ut i tyska Bundestag.

I Tyskland är de Gröna klart emot och unionspartierna (CDU och CSU) klart för kärnkraft. De socialdemokratiska riksdagsmännen är övervägande mot och FDP övervägande för. Om man betraktar opinionsundersökningar bland befolkningen om kärnkraft i Tyskland kommer man till slutsatsen att kärnkraftsförespråkarna sammantaget är överrepresenterade i Bundestag. Detta gäller särskilt för unionspartierna, men man kan också konstatera att riksdagsmännen i CDU/CSU och FDP i slutet av 80-talet värderade kärnkraften positivare och som viktigare än sina respektive väljarkårer. Riksdagsmännen från de Gröna och, i mindre utsträckning, SPD är däremot extremare i sitt motstånd mot kärnkraft än sina väljare (Herzog et al 1990: 36-42). Så långt motsvarar de tyska resultaten de svenska.

3.2 Kärnkraftsdebatter i parlamentet

Kärnkraftsdebatterna i svenska riksdagen och i tyska Bundestag är underkastade de allmänna reglerna och arbetsordningarna i de båda husen. Därför ska jag först behandla dessa formella förhållanden, och då särskilt koncentrera mig på förfarandet i Bundestag som kanske inte är så bekant för den svenska läsekretsen. Temat kärnkraft har behandlats i båda parlamenten både som "arbetsparlament" och som "debattparlament". I Bundestag inrättades speciella utskott (enkätkommissioner, undersökningsutskott och -kommissioner) som undersökte kärnkraftens inverkan på samhället. För kärnkraften måste särskilt nämnas följande kontroll- och kommunikationsinstanser i Bundestag som återges i tabell 1 för 7:e till 11:e valperioden.

Lagutkast och regerings- och utskottsrapporter etc behandlas i plenardebatten (också i *Aktuelle Stunden*, vid offentliga hearings etc). Vid dessa tillfällen är motioner och stora frågor¹⁵ de viktigaste medlen för att föra ut frågor till offentligheten, ta initiativ och inhämta informationer (Ismayr 1992: 370 och 491, Stadler 1984: 161-193, från en teoretisk synpunkt se: Wiberg – Koura

Tabell 1. Kärnkraftsdebattens kontext i tyska Bundestag 1972–1990

	7. WP* 1972-76	8. WP* 1977-80	9. WP 1980-82	10. WP 1983-86	11. WP 1987-90	Totalt
Regeringsförklaringar	1 (2,6)	5 (22,7)	1 (6,3) [1,6]	6 (12,2)	5 (13,2)	18
Lagutkast	1	-	-	-	1	2
Regeringsrapporter	-	3	1 [1,6]	3	2	9
Regeringsmeddelanden	4	8	4 [6,4]	1	4	21
Motioner	9	11 (4,8)	6 (4,1) [9,6]	14 (1,9)	28 (2,0)	68
Stora frågor	1 (4,2)	3 (6,4)	1 (3,1) [1,6]	5 (0,5)	1 (0,7)	11
Små frågor	6 (1,3)	2 (0,5)	2 (0,7) [3,2]	5 (0,5)	13 (0,9)	28
Muntliga och skriftliga frågor	37 (0,2)	78 (0,7)	18 (0,1) [28,8]	39 (0,2)	23 (0,1)	195
Sittningar (dagar)	8	36	18 [28,8]	44	62	168
Debatter (talare)	39	144	65 [104]	185	228	661
Budgetdebatter	-	1	-	1	4	6
Lagdebatter	2	4	1 [1,6]	11	10	28
<i>Aktuelle Stunden</i>	-	-	-	13	7	20
Offentliga hearings och utskott	1	1	2 [3,2]	1	4	9
Enkätkommissioner (Debattinlägg)	1	6	8 [12,8]	2	3	20
Petitioner	-	-	-	-	1	1
Yttranden	-	-	-	-	1	1

Anmärkingar: Data för samtliga valperioder har tagits ur index för *Bundestagsprotokoll*. Siffrorna inom parentes betecknar procentandelen kärnkraftsbehandlingar i förhållande till det totala antalet behandlingar. Totalvärdena har tagits ur: Ismayr, *ibid*, s 369 (stora, små, muntliga och skriftliga frågor, "Aktuelle Stunden"), s 399 (regeringsförklaringar), s 490 (motioner). Siffrorna inom klammer anger det proportionella värdet för den 9:e valperioden. Denna måste beräknas eftersom valperioden varade bara 29 månader; som jämförelse: 7:e och 10:e valperioden 47 månader, 8:e och 11:e valperioden 48 resp 46 månader.

* För den 7:e och 8:e valperioden (WP) innehåller Bundestagsindex inga uppgifter för sittningar. För dessa valperioder beräknas sittningarna med hjälp av talarlistan.

1994). Små frågor har en effekt, trots att de inte behandlas i plenardebatten, på så vis att de tvingar ministrarnas administrativa sekreterare (*Ministerialreferenten*) till ställningstagande och behandling av temat och att dessa kan dra lärdomar av frågan (Ismayr 1992: 379-380). Däremot tjänar muntliga och skriftliga frågor från enskilda riksdagsmän som "...instrument för regionalt och lokalt koloniträdgårdsarbete..." oftast bara som profilering av riksdagsmän i sin egen valkrets (Thaysen 1976: 58, Beyme 1979: 157, Rudzio 1991: 249).

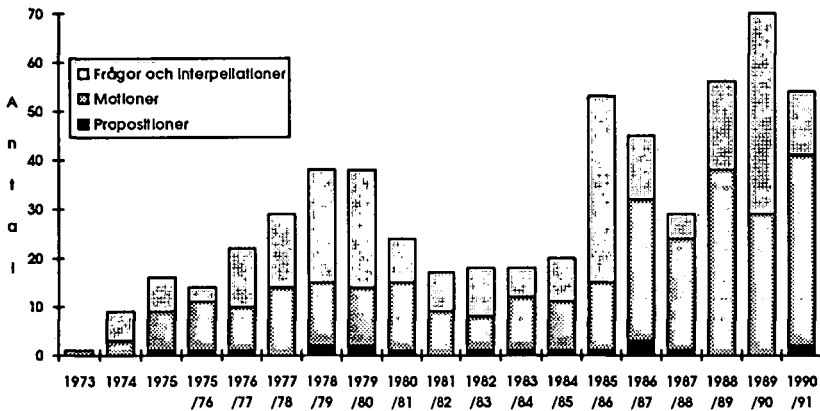
Aktuelle Stunden (Aktuella timmar) gör det möjligt att snabbt reagera på akuta teman. De kommer till stånd genom överenskommelser mellan fraktionerna och äldsterådet eller på begäran av en fraktion eller fem procent av riksdagsmännen. Inläggen får inte vara längre än fem minuter. *Aktuelle Stunden* ingår i debattanalysen.

Enkätkommissioner inrättas för undersökning av komplexa frågor. Genom att inrätta enkätkommissioner ville Bundestag åstadkomma en instans som skulle tjäna som motvikt till den instrumentell-strategiska politiken: "På saklig grund skall man i en ömsesidig kommunikativ läroprocess kartlägga påverkansbilden i komplexa problemställningar, visa på utvecklingsalternativ och – så konsensusorienterat som möjligt – komma fram till beslutsmöjligheter." (Ismayr 1992: 510). Under den 8:e och 9:e valperioden inrättades en enkätkommission för temat "framtida kärnkraftspolitik". Enkätkommissionen om kärnkraft under den 8:e valperioden, under ordförandeskap av SPD-ledamoten Rainer Überhorst, var särskilt aktiv och kunde påverka debatten långt utanför Bundestag, eftersom den utvecklade alternativa *Entwicklungspfade* (utvecklingsvägar), som öppnade möjligheter för en framtid även utan kärnkraft för en industrination. I det avseendet kan man inte underskatta lärdomarna från denna kommission (Burns – Überhorst 1988).

Man kan konstatera att temat kärnkraft, med undantag av de första åren på 80-talet, behandlades allt oftare i tyska Bundestag.¹⁶ De olika aktiviteterna i parlamentet har naturligtvis olika funktion och betydelse som jag inte kan gå närmare in på här. I den föreliggande analysen står behandlingen av kärnkraft inom ramen för "debattparlamentet" i förgrunden.

Plenardebatter är underkastade vissa bestämmelser (Ismayr 1992: 348-360). Sedan den 7:e valperioden delas tiden för inläggen upp mellan regeringen och oppositionen efter förhållandet 60:40. Tiden för inläggen är sedan 1985 5-10 minuter, dessförinnan var den 10-15 minuter. För att åstadkomma en viss upp- mjukning har sedan "den lilla parlamentsreformen" (1969) principen om "replik och motreplik" etablerats, vilken dock undermineras genom att medlemmarna av förbundsregeringen och förbundsrådet har en stående rätt att göra inlägg.

Fraktionerna i Bundestag har en speciell ställning. Ledamöterna kan bara agera i full utsträckning inom ramen för en fraktion. Detta föranleder en del forskare att tala om ett "fraktionsparlament" (Thaysen 1987, Schüttemeyer 1992), något som särskilt kommer till uttryck i jämförande studier (Steffani 1988: 272-278). Ställningstaganden stäms av i fraktionerna som nämnts ovan och enskilda ledamöter måste i högre grad underkasta sig "fraktionstvånget"

Figur 2: Kärnkraftsdebattens kontext i den svenska riksdagen, 1973–1991

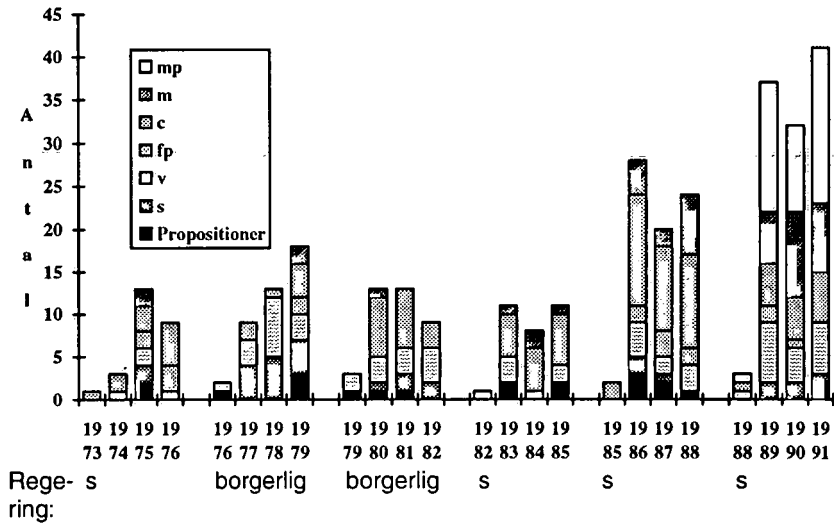
än vad som är fallet i den svenska riksdagen. Men de svenska ledamöterna orienterar sig också efter partiernas riksdagsgrupper, som bestämmer de politiska riktlinjerna och som leds av gruppleddaren, som har en liknande ställning som de tyska fraktionsordförandena.

I Sverige är politiska debatter och inlämnandet av motioner tidsbundna (Lindström 1981: 42-44, Halvarsson 1989: 60-70, Sannerstedt 1989). Motionstiden är huvudsakligen i januari¹⁷ och tjänar, liksom i Tyskland, främst till att oppositionen för fram sina uppfattningar. Propositioner, som kan omfatta flera hundra sidor, presenteras av regeringen över hela året.¹⁸ De politiska debatterna äger rum i februari och oktober/ november. Motioner fördelas till de olika utskotten och tjänar huvudsakligen till att aktualisera en fråga eller att initiera en debatt med mål att nå ut till offentligheten. Endast i genomsnitt en procent av de lagda motionerna antas (Petersson 1993: 166).

Vid sidan av motioner och propositioner står även frågor och interpellationer till ledamöternas förfogande för att kontrollera regeringsarbetet. De båda interventionsmedlen skiljer sig bara lite åt. Interpellationer används när temat är mer omfattande eller inte så brådskande och samtliga ledamöter kan delta i debatten. Frågor används i andra fall (Isberg 1984: 93, Mattson 1994). I debatten deltar bara respektive minister och den ledamot som har ställt frågan (Petersson 1993: 169).¹⁹

Liksom i Tyskland har kärnkraftsdebatten ökat i omfattning i den svenska riksdagen genom åren. Medan frågorna och interpellationerna hade sin höjdpunkt i slutet av 70-talet ökade antalet motioner tydligt i slutet av 80-talet.

Det är kommunikationsfunktionen hos motioner, frågor etc som är det viktiga i den föreliggande undersökningen. I sådana dokument kommer å ena sidan åsikter till uttryck, å andra sidan initieras debatter som i sin tur förtydligar ståndpunkterna. Det innehållsliga intresset gäller alltså argumentationsstrukturen i motioner, frågor och debatter. Men innan jag går in på innehållet skall jag kommentera debattens omfattning.

Figur 3. Omfattning av kärnkraftsdebatten i den svenska riksdagen (motioner)

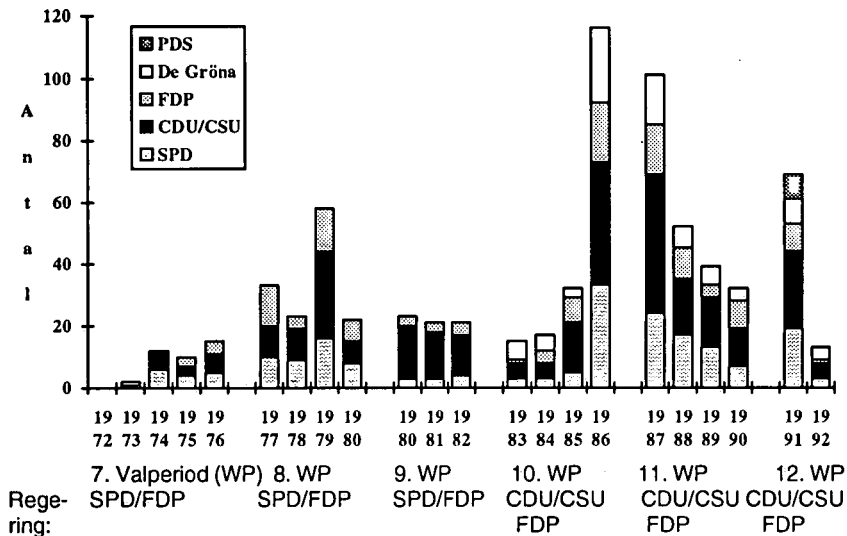
3.2.1 Debattens omfattning

Undersökningsmaterialet för denna uppsats består av skriftligt dokumenterade uttalanden om kärnkraft från partierna och fraktionerna. Som nämnts är motionsskrivandet som aktivitet mycket mer frekvent i Sverige än i Tyskland. Detta medför att motionerna fungerar som den pålitligaste indikatorn i Sverige. I Tyskland måste vi finna en funktionell motsvarighet: de muntliga inläggen i parlamentsdebatterna.

I undersökningen ingår samtliga motioner och frågor som finns under sökordet "kärnkraft" i tryckregistret i Bundestag respektive riksdagstrycket.²⁰ Även de muntliga debattinläggen valdes ut på samma sätt. Vad gäller Bundestag har alla inlägg behandlats i den kvantitativa analysen. I innehållsanalysen har fyra inlägg per år och parti slumpvis valts ut och behandlats. Figurerna 3 och 4 sammanfattar resultaten:

I den svenska riksdagen tog kärnkraftsdebatten sin början år 1973. Reglerna för arbetsgången i riksdagen innebär att man inte debatterar på samma sätt under hela året. Därför ingår för 1976 bara motioner som lämnades in i början av året. Med hänsyn taget till detta kan man utgå från att antalet motioner från 1973 till 1976 fortlöpande har ökat.

I november 1973 initierade c den första motionen om kärnkraft som analyseras i denna undersökning. Också under de följande åren dominerade centerpartiet antalet inlämnade motioner. 1974 framlade dessutom vänsterpartiet en motion. Under 1975 ökade antalet motioner om kärnkraft nämnvärt.²¹ Alla riksdagspartier ingav motioner i ungefär samma utsträckning. Dessutom förelåg två regeringspropositioner som behandlade kärnkraften. En motion avgavs

Figur 4: Omfattning av kärnkraftsdebatten i tyska Bundestag (debattinlägg)

gemensamt av s, fp och m. För första halvan av 1976 kan vi konstatera att förutom centerpartiet även folkpartiet framlade ett mer än genomsnittligt antal motioner om kärnkraft. Men detta år deltog inga andra partier i motionsskrivandet förutom vänsterpartiet. Centerns och vänsterpartiets aktivitet är inte överraskande eftersom kärnkraften för dem i ökande grad utvecklades till en profileringsfråga i den kommande valkampanjen, vilket motsvarade c:s ändrade image. Men omfattningen av initiativ från fp:s ledamöter är också förvånande hög.

Under den 7:e valperioden i tyska Bundestag från 19 november 1972 till 2 oktober 1976 framlade CDU/CSU-fraktionen två motioner om kärnkraft. Till 1976 utgick alla initiativ i kärnkraftsfrågan från oppositionsfraktionen (en motion 1974 och två 1975). År 1976 ökade antalet motioner. Oppositionsfraktionen framlade en motion. Regeringsfraktionen SPD och FDP skrev en gemensam motion och ytterligare två motioner kom i form av *Bericht und Antrag* (rapport och motion) från utskottet för forskning och teknologi.

Som tabell 1 visar debatterade ledamöterna i Bundestag kärnkraften vid åtta sittningar den 7:e valperioden. Att kärnkraftsdiskussionen till en början var så återhållsam visar sig också i det faktum att ingen kärnkraftsdebatt ägde rum under 1972: Under 1973 infördes så temat kärnkraft av oppositionsfraktionen. SPD deltog inte i kärnkraftsdebatterna i Bundestag det året. Detta ändrades 1974 då SPD var det parti som gjorde flest inlägg. Antalet debattinlägg ökade också klart under 1974. Denna nivå bibehölls under 1975 då alla tre fraktionerna som var företrädare i Bundestag deltog i ungefär lika hög grad i debatten. Under 1976 ökar antalet kärnkraftsdebatter ytterligare trots att valperioden

slutade i september. Återigen dominerade antalet debattinlägg från CDU/CSU-fraktionen. Men en analys av debattinläggens längd visar att SPD-representanterna talade ungefär en tredjedel längre än CDU/CSU-fraktionen.

Sammanfattningsvis visar det sig att den parlamentariska debatten om kärnkraft startar tidigare i Sverige än i Tyskland. I Sverige övertog centerpartiet den ledande rollen, elva av 24 motioner skrevs av c.²² Däremot är det överraskande att fp är det parti som kommer på andra plats i antalet motioner om kärnkraft.

Andra halvan av 70-talet karaktäriseras av en tydlig ökning av behandlingen av kärnkraftsfrågan i båda parlamenten. Medan initiativet i Sverige huvudsakligen utgick från partierna och då särskilt från c och v reagerade Bundestag på utomparlamentariska protester (Jahn 1992a, Brand et al 1986). I Sverige avslöstes den socialdemokratiska regeringen 1976 av en borgerlig regering. Detta åstadkoms bl a genom centerpartiets starka profilering som anti-kärnkraftsparti.

I båda länderna hade den parlamentariska kärnkraftsdebatten sin första höjdpunkt 1979, när ett allvarligt tillbud inträffade i kärnkraftverket i Harrisburg i USA. Sverige reagerade på den händelsen med en folkomröstning om kärnkraft, vilken ledde till riksdagsbeslutet att avveckla kärnkraften till år 2010 (Holmberg – Asp 1984, Sahr 1985, Flam 1994). Detta förklarar varför debatten i den svenska riksdagen ligger kvar på en högre nivå än i Tyskland.

Medan övervikten för antalet inlägg från CDU/CSU-fraktionen var blygsam under den 8:e valperioden dominerar den tydligt debatten under den 9:e valperioden. I Sverige återtar centerpartiet, som nu också är regeringsparti, den ledande roll i kärnkraftsdebatten som det hade under det tidiga 80-talet.

1982 respektive 1983 ägde ett regeringsbyte rum i båda länderna. I Tyskland dominerade inläggen från CDU/CSU- och FDP-fraktionen, som nu var i regeringsställning. Men även SPD och de Gröna, som nu tagit plats i Bundestag, deltog i debatten. I Sverige behöll centerpartiet nu åter i opposition, sin ledande ställning.

Kärnkraftskatastrofen i Tjernobyli 1986 innebar i båda länderna ett nytt engagemang i den parlamentariska kärnkraftsdebatten. För Förbundsrepubliken utgör detta år höjdpunkten i den tidsperiod som undersökningen omfattar. I den följande valperioden (den 11:e) minskar kärnkraftsdebatten kontinuerligt, varvid antalet inlägg från regeringsfraktionen (CDU/CSU och FDP) dominerar. I Sverige håller sig den parlamentariska debatten längre på en hög nivå än i Tyskland. Inte minst miljöpartiets inträde i den svenska riksdagen 1988 gjorde att intensiteten i kärnkraftsdebatten steg till oanade höjder. Antalet motioner från miljöpartiet var betydligt större än från andra partier, vilket också gäller miljöpartiets övriga aktiviteter i miljöfrågor (Lundqvist – Zetterqvist 1994). Utslagsgivande för den höga motionsfrekvensen är att avvecklingsdebatten börjar. Avvecklingen måste inledas på 90-talet för att målet – att avvecklingen ska vara slutförd år 2010 – ska kunna uppnås.

I Tyskland står debatten sedan 1989 i skuggan av återföreningen. Framtiden för kärnkraftverken i ex-DDR leder 1991 ännu en gång till en ökning av antalet inlägg, men 1992 avtar frekvensen tydligt.

Denna analys av kärnkraftsdebattens omfattning säger naturligtvis ingenting om de innehållsliga aspekterna. Dessa ska nu stå i fokus för undersökningen. Analysen koncentreras därvid dels på den allmänna värderingen av kärnkraften, dels utreds ledamöternas redovisade samhällspolitiska utvecklingsföreställningar vad gäller förhållandet natur – samhälle.

3.2.2 Innehållsliga aspekter

I forskningen om ekologisk kommunikation kan man identifiera olika världsbilder som i den nyare litteraturen betecknas som *packages*, *frames* eller *cognitive praxis* (Gamson – Modigliani 1989, Snow et al 1986, Snow – Benford 1988, Eder 1992, 1993).²³ Dessa "... are categories which are already present in the perceiver's culture or memory. Cognition is nothing more than re-cognition ..., and people make sense of things by 'recognizing' them as elements of meaningfully ordered world. The consequence, in a sense, is that nothing can be perceived which is not known already, and that one must look for meaning within culture itself." (Donati 1992: 141)

Packages kan avse olika abstraktionsnivåer. Gamson och Modigliani följer ett induktivt förfaringsätt när de förtätar kärnenergidiskursen i amerikanska massmedia till "*interpretive packages*." Vi följer i stället en deduktiv modell genom att härleda idealtypiska ideologipaket ur litteraturen.

Studiet av samhälleliga utvecklingsföreställningar inom kärnkraftsdebatten har en lång forskningstradition och går tillbaka på arbeten av Alain Touraine et al. (1983), Stephen Cotgrove (1982), Herbert Kitschelt (1984) och Lester Milbrath (1993).

Packages går utöver den positiva eller negativa inställningen till ett fenomen och visar på latent, mer omfattande element i meningsskapandet. Speciellt i polariserande frågor som kärnkraft, där olika uppfattningar om samhälleliga utvecklingsföreställningar kolliderar kan man urskilja motstridiga *packages*. Jag kommer att ta upp fem *packages* i undersökningen, som tydligt hänför sig till ideologiska visioner av samhällsutvecklingen. Beskrivningen av dessa *packages* kan man föreställa sig som ett kontinuum från en etablerad produktivistisk världsåskådning till en alternativ-ekologisk världsåskådning.

Tekniska framsteg och tillväxt: I detta *package* sätts kärnkraften i samband med tekniska framsteg och tillväxt. Båda koncepten har under århundraden varit oomstritt ledande för västerländska samhällens handlande (Jahn 1994b). Den normativa basen för industriella samhällen bygger på en expansiv näringspolitik, genom vilken den materiella och sociala levnadsstandarden ständigt ska kunna höjas.

Ekologisk produktionism: Med den ökande medvetenheten om ekologiska problem etablerades ett *package* som kan beskrivas som ekologiskt upplyst produktionism. I denna tolkning ser man miljöproblemen som möjliga att lösa inom den ekonomiska expansionismens logik. Kärnkraftens roll som ren energikälla får med detta synsätt en viktig betydelse.

Mjuk utvecklingsväg: Här föredrar man en global omgestaltning av det industriella samhället, där de centralistiska tendenserna ska hejdas och där man

Tabell 2: *Packages* i kärnkraftsdebatten i tyska Bundestag 1973–79

	Totalt i proc SPD		CDU/CSU	FDP
Tillväxt	53	0	+	-
Ekologisk-Produktionism	13	-	+	+
Mjuk utvecklingsväg	6	+	--	0
Anti-tillväxt	24	0	--	+
Atomstat	4	+	--	0
Antal packages	100 (n=70)	29	21	20
Värdering av kärnkraft*	2,9	1,6	5,3	1,4
Antal analysenheter	59	21	21	17

Förklaring: (o) betyder att hänvisningarna från resp. parti motsvarar genomsnittet; (+) respektive (-) anger att antalet hänvisningar ligger mellan 20 och 49 procent över respektive under genomsnittet; (++) 'och (-)' används vid en avvikelse på 50 procentenheter eller däröver.

* Värderingen av kärnkraften hänför sig ur summan av alla positiva yttranden om kärnkraften minus de negativa yttrandena och visar medelvärdet för motionerna respektive talarinläggen.

i största allmänhet hänvisar till att "small is beautiful". Ändå är det fullt möjligt att förena detta *package* med en tillväxtorienterad politik. I så måtto intar den mjuka utvecklingsvägens *package* en mellanställning mellan produktionistisk och alternativ-ekologisk ståndpunkt.

Anti-tillväxt: Denna radikala variant kritiserar de normativa fundamenten för industriella samhällen, såsom ekonomisk tillväxt och tekniska framsteg. Kritiken gäller alltså här precis de normativa grunder för industriella samhällen som beskrivs i det första *package*.

Atomstaten: Detta *package* om "kärnkraftsamhället" utgörs av en politiserad, samhällskritisk variant av det ekologiska paradigmet och kan betraktas som det extremaste i sin kritik av etablerade förhållanden. Här förbinds element i den totala centralstaten, politisk övervakning eller teknokratisk exploatering med ekologiska aspekter. På så vis förkroppsligar detta *package* en radikal form av ekologisk-politisk ståndpunkt.

Den följande empiriska analysen redovisar användandet av dessa *packages* i kärnkraftsdebatterna i den svenska riksdagen och tyska Bundestag från 1973 till 1979 och från 1987 till 1991/92. Tidsperioderna har valts dels för att åskådliggöra betydelsen av *packages* vid början av politiseringsfasen i kärnkraftsdebatten, dels för att diskutera de nuvarande argumenten. Vid valet av tidsperioder har jag vinnlagt mig om att olyckorna i kärnkraftverken i Harrisburg och Tjernobyl inte skulle snedvrída bilden.

På 70-talet värderades kärnkraften genomgående positivt av alla partier i Bundestag. Detta gäller tydligast CDU/CSU och i lägre grad de dåvarande regeringspartierna SPD och FDP. Särskilt FDP uttryckte en endast återhållsamt positiv inställning till kärnkraft.

Tabell 3: *Packages* i kärnkraftsdebatten i den svenska riksdagen 1973–79

	Totalt i procent	s	m	fp	c	v
Tillväxt	19	++	++	+	--	--
Ekologisk-Produktionism	7	++	++	o	--	--
Mjuk utvecklingsväg	46	--	-	o	+	o
Anti-tillväxt	18	-	--	o	-	++
Atomstat	11	--	--	--	+	+
Antal packages	100 (n=57)	10	4	13	18	12
Värdering av kärnkraft	-4,6	3,2	4,7	-3,3	-12,2	-6,6
Antal analysenheter	54	13	3	9	15	14

Förklaring: se tabell 2.

Tabellen visar också att tillväxt*package* dominerade i början av den politiserade kärnkraftsdebatten. Mer än hälften av alla *packages* som åberopades i Bundestag gäller tekniska framsteg och ekonomisk tillväxt. Speciellt CDU/CSU-fraktionen åberopar mer än genomsnittligt ofta tillväxt*package*. Men även om FDP använder detta i lägre grad än genomsnittet så ligger hänvisningarna ändå klart över en tredjedel.

Hänvisningarna till det ekologiskt-produktionistiska *package* tyder på att miljöproblemen ännu inte stod i centrum av debatten. Detsamma gäller för det *package* som förordar en mjuk utvecklingsväg. Bara sex procent hänvisar till det; CDU använder det inte, inte heller de följande tillväxtkritiska *packages*.

Förvånande är de dåvarande regeringspartiernas tillväxtkritiska hållning.²⁴ Särskilt FDP använder tillväxtkritiska argument i kärnkraftsdiskussionen på 70-talet. SPD hänvisar mer till atomstats*package*, även om detta *package* bara används i 4 procent av inläggen.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att en kärnkraftsvänlig inställning som främst stöder sig på tillväxt*package* dominerar i tyska Bundestag under 70-talet. Ändå finns det också röster i parlamentet som ser just detta paradigm i ett kritiskt ljus. Hur såg förhållandena ut i den svenska riksdagen på 70-talet?

Det är först och främst påfallande att en kärnkraftskritisk stämning är förhärskande i den svenska riksdagen till skillnad mot i tyska Bundestag. Avgörande här är vänsterpartiets och, framför allt, centerpartiets ställningstaganden. Men även folkpartiets tidiga ställningstaganden bidrar till denna bild. Socialdemokraterna och moderaterna utgör motsatsparet i kärnkraftsdebatten.

Sammantaget utformades två grupper vad gäller miljöpolitiska ståndpunkter i den svenska riksdagen: de tillväxtorienterade s och m och de ekologiskt orienterade c och v (Vedung 1980, Korpi 1980, Holmberg 1991).²⁵ Men det finns också skillnader mellan c och v: medan c betonar den mjuka utvecklingsvägen kritiserar v tillväxtorienteringen. Men båda partierna förenar sig i sitt stödjande på atomstatsargumentet vilket användes klart oftare i den svenska riksdagen än i Bundestag under 70-talet. Fp intog en mellanställning. Å ena sidan håller

Tabell 4: *Packages* i kärnkraftsdebatten i den svenska riksdagen 1987–91

	Totalt i procent	s	m	fp	c	v	mp
Tillväxt	36	+	+	+	--	--	≈
Ekologisk-Produktionism	24	0	+	+	--	--	--
Mjuk utvecklingsväg	32	-	--	--	++	++	++
Anti-tillväxt	7	--	--	--	+	++	++
Atomstat	2	--	--	--	+	--	+
Antal packages	101 (n=181)	6	89	11	32	17	26
Värdering av kärnkraft	-2,2	-0,5	8,0	2,3	-6,9	-6,7	-4,9
Antal analysenheter	148	6	33	8	34	23	44

Förklaring: se tabell 2.

partiet troget fast vid tillväxt*package* och avvisar tveklöst atomstatsargumentet. Å andra sidan uppvisar fp:s motioner också en viss öppenhet för tillväxtkritik och mjuka utvecklingsvägar. Centerpartiets och vänsterpartiets, men också folkpartiets, kritiska hållning ledde till att mjuka utvecklingsvägar på det hela taget fann gehör i det svenska parlamentet i motsats till i Bundestag. Hur har den här bilden förändrats i början på 90-talet?

Till att börja med kan vi konstatera att tillväxtfronten för närvarande har förstärkts i den svenska riksdagen, även om de kärnkraftskritiska inställningarna också fortledes dominerar. I särskild utsträckning har moderaternas ställning orsakat denna utveckling. I och med att de så starkt har förordat kärnkraft har de också uttryckt sin preferens för en tillväxtorienterad, ekologisk-produktionistisk-utveckling. I motsats till på 70-talet ansluter sig nu också folkpartiet till denna ståndpunkt. S har visserligen intagit en starkare kärnkraftskritisk inställning, men har ändå inte övergivit sin tillväxtorientering eller sitt avvisande av alternativa utvecklingsföreställningar. På den andra sidan har vi motståndarna till tillväxtparadigmet. Dessa partier betonar betydelsen av en mjukare utvecklingsväg, vilket kraftfullt avvisas av de andra partierna. Vänsterpartiet och miljöpartiet företräder till skillnad mot centerpartiet en stark tillväxtkritik.²⁶ Men det är ändå förvånande att v använder atomstatsargumentet så återhållsamt. Sammantaget kan vi konstatera att mp tydligare än de båda etablerade partierna för en samhällskritisk (anti-tillväxt- och atomstat-) diskurs, även om den kärnkraftskritiska hållningen företräds starkare av c och v. Påfallande är också att atomstat*package* totalt sett går tillbaka kraftigt. Grundvalen för den ekologiska kritiken i Sverige på 90-talet är konsensus mellan de ekologiskt orienterade partierna om mjuka utvecklingsvägar. Detta tyder på en avradikalisering av kärnkraftsdiskursen i Sverige.

Sammantaget bibehålls fronterna i den svenska riksdagen. Tillväxtfronten som består av s och m och som har kompletterats med fp har tydligt vunnit mark gentemot den "alternativa" fronten bestående av c och v som i slutet av 80-talet

Tabell 5: *Packages* i kärnkraftsdebatten i tyska Bundestag 1987–92

	Totalt i procent	SPD	CDU/CSU	FDP	De Gröna	PDS
Tillväxt	22	--	+	++	--	
Ekologisk-Produktionism	29	--	++	+	--	
Mjuk utvecklingsväg	24	+	--	--	++	
Anti-tillväxt	16	+	--	0	+	
Atomstat	9	++	--	--	++	
Antal packages	100	10	16	8	11	0
	(n=45)					
Värdering av kärnkraft	-1,2	-4,6	3,8	2,2	-4,7	-2,8
Antal analysenheter	110	31	26	22	27	4

Förklaring: se tabell 2.

fick tillskott av mp. Nu ska vi avslutningsvis åter vända blickarna mot tyska Bundestag.

Till skillnad från 70-talet dominerar nu kärnkraftskritiska yttranden i tyska Bundestag. Det beror framför allt på de Gröna och SPD. Men också PDS²⁷ ansluter sig till kritiken, även om det inte intar en profilerad ståndpunkt vad gäller *packages*. På den andra sidan bildar regeringspartierna en kärnkraftsförespråkande front.

Vad gäller *packages* är nu FDP förespråkare för tillväxtparadigmet. CDU/CSU lägger visserligen också mer vikt vid tillväxt*package* än de andra partierna i Bundestag, men de profilerar sig framför allt som ekologisk-produktionistiska partier. Sammantaget vinner det ekologiskt-produktionistiska *package* i betydelse på bekostnad av tillväxt*package*, vilket visar på vilken speciell roll miljöproblematiken intar i Tyskland. I oppositionen profilerar sig SPD som ett parti med alternativa samhällsliga utvecklingsmodeller, som knappast står de Grönas efter. De Gröna betonar nu i högre grad än SPD en mjuk utvecklingsgång.

4. Sammanfattning och utblick

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att kärnkraftsdebatten på 70-talet började tidigare och var mer balanserad i Sverige än i Tyskland. Alternativa utvecklingsföreställningar fann gehör även i de etablerade partierna. Denna bild förändrades på 80- och 90-talen. Särskilt genom moderata samlingspartiets offensiva politik förstärktes de produktionistiska världsbilderna i Sveriges riksdag. Också folkpartiet, som kan jämföras med FDP, ändrade sin hållning från ett parti mellan frontgrupperna till ett parti som ställde sig på tillväxtblockets sida. Denna utveckling kunde inte heller hejdas av de "mjuka" partiernas kritiska hållning (c, v och mp). Till skillnad mot SPD förblir s tillväxtparadigmet troget.

Utvecklingen i Förbundsrepubliken däremot kännetecknas av att man lämnade tillväxtvägen. Detta beror framför allt på SPD:s roll. Ännu på 70-talet visade SPD en tydlig tillväxtorientering, men på 80- och 90-talen dominerar *packages* som förespråkar en alternativ utvecklingsväg. De Grönas roll i denna fas kan pga utrymmesskäl inte klarläggas närmare här men en analys pekar på att de har en avgörande betydelse (Markovits – Gorski 1993, Jahn 1993b).

I båda länderna ökade hänvisningarna till det ekologisk-produktionistiska *package* klart. Detta *package* företräddes främst av de politiska aktörer som på 70-talet hade åberopat tillväxt*package* och kan betraktas som en eftergift för ekologiska ståndpunkter.

Vad gäller resultatet av opinionsundersökningarna som presenterades i början av texten visar det sig att en produktionistisk politisk orientering dominerar i Sverige, även om en annan bild vad gäller kärnkraften antyds i riksdagsledamotsenkäten. I Tyskland däremot visar sig den motsatta bilden.

Sammantaget kan denna undersökning inte bekräfta tesen att Sverige skulle vara öppet för mer djupgående, ekologiska ståndpunkter. Liksom även i andra sammanhang (Rüdig 1990, Jahn 1993a) tycks den svenska politiken orientera sig starkare efter produktionistiska utvecklingsmodeller än t ex den tyska. En anledning till det torde ligga i den begränsning av öppenheten som organisationernas konsensusorientering innebär, en hållning som inte leder till en genomgripande omorientering utan i stället avradikaliserar nya politiska frågor och ståndpunkter genom att inkorporera dem (Jamison et al 1990, Jahn 1992b). I motsats till i Sverige tog den ekologiska protesten i Tyskland en fundamental och konfrontativ form. De statliga instanserna hindrade de alternativa intressena att få tillträde till den politiska maktens centrum. Denna hållning från statens sida ledde till att de alternativa krafterna i Tyskland formerade sig starkare och utvecklade en egen, antistatlig, identitet. Med de Grönas inträde i Bundestag och med SPD-i-opposition²⁸ kunde alternativ-ekologiska ståndpunkter få ökad uppmärksamhet i Bundestag. Men om representationen för ekologiska ståndpunkter i Bundestag också kommer att omsättas politiskt får den kommande forskningen utvisa.

Noter

1. Artikeln behandlar aspekter av ett omfångsrikt forskningsprojekt som undersöker institutionaliseringen av ekologiska ståndpunkter i moderna samhällen genom att undersöka samhällsrelevanta utvecklingsföreställningar i kärnkraftsdebatten hos kollektiva aktörer (miljöorganisationer, politiska partier, parlament, intressegrupper). Den empiriska undersökningen stöds av Forskningsrådsnämnden (FRN: 890721:

2 A 8-5/105) inom ramen för Världskommissionen för miljö och utveckling samt av tyska *Minister für Forschung und Technologie* (BMFT: SWF 0048 0). Det analytiska arbetet möjliggörs genom ett forskningsstipendium från *Deutsche Forschungsgemeinschaft* (DFG: Ja 638/2-1). Det empiriska arbetet har genomförts av Volker Eickhoff, Sabine Neudorf, Maria Skattner, Anita och Klaudia Siegmund samt Gunnel Vessman från Göteborgs och Paderborns universitet. En första version av denna upp-

sats presenterades vid det 19:e årsmötet i *Deutsche Vereinigung für Politische Wissenschaft* under temat "Enhet och sönderfall: Tyskland och Europa efter öst – västkonfliktens slut" i sektionen: Jämförande statsvetenskap, 25 – 28 augusti 1994 vid Potsdams universitet. För hjälp med översättningen och för kommentarer och synpunkter tackar jag Eva Berndtsson, Magnus Hagevi och Martin Bennulf. Dessutom vill jag ge ett speciellt tack till statsvetenskapliga institutionen i Göteborg som ger mig möjlighet att arbeta som gästforskare i Sverige.

2. Begreppet responsivitet härstammar från den amerikanska demokratiteorin. Se framför allt Etzioni (1968). Det ska förstås som "... att svara på och möta behov som artikuleras av samhället". (Alemann 1990:113). Alla översättningar från tyska är mina egna.

3. I den tyska debatten har Ulrich Beck (1986, 1988, 1993), genom sina böcker som är under översättning till engelska, gjort denna tes speciellt känd.

4. För en allmän jämförelse av energidebatten i båda länderna som kommer till ett annat resultat, se: Jahn 1992a.

5. Men kritisk till detta är Gabriel (1993). Se i detta sammanhang också Schüttemeyer (1986).

6. Se t ex Yves Mény (1960: 156-157). "Decline of Parliament-tesen" är inte oomstridd. I en radikal variant utvecklar Tom Burns (1994) tesen om *post-parliamentary political order*, där intresseorganisationerna spelar en betydelsefull roll och parlamentet förlorar kontrollfunktioner. I jämförande parlamentsundersökningar tillbakavisas denna tes, som särskilt i den svenska kontexten inte tycks ha någon giltighet: Norton (red) (1990); Döring (1994: 336-358). För Sverige se: Arter (1990), Sjölin (1991), Sannerstedt – Sjölin (1992).

7. Parlamentets funktion i västeuropeiska länder diskuteras t ex i Pakenham (1970), Norton (1990a) och Steffani – Thaysen (red) (1995). För Bundestag se t ex: Rudzio (1991: kapitel 8) och Ismayr (1992:28-35); för riksdagen: von Beyme (1989), Arter (1990) och Sjölin (1991: 127-128).

8. Vidare konstaterar Petersson att cirka en femtedel av interpellationerna explicit nämner massmedia som informationskälla (s 182). För den tyska kontexten se: Oberreuter (1984; 1988).

9. Petersson (1993: 184) visar vidare på att Sverige använder principen om den *negativa* parlamentarismen. Detta betyder att regeringen inte behöver majoriteten av rösterna, utan att det räcker att regeringen tolereras, dvs inte har en majoritet emot sig. I Tyskland härskar däremot den *positiva* principen: se t ex: Hesse – Ellwein 1992: 273. Förbundsrepubliken Tyskland har som enda land ett parlamentariskt system där en nationell regering kommer till stånd först efter ett formellt val av regeringschef i parlamentet (Steffani 1988: 261). Bara den spanska konstitutionen föreskriver ett liknande förfarande då kungen kan utse regeringschef först efter en explicit förtroendestämning i kongressen.

10. En jämförelse av antalet motioner per år vid slutet av 70-talet visar att i Sverige ca 2.000 motioner plus 200 propositioner lämnades in (Lindström 1981: 52). I Förbundsrepubliken var det under den 8:e valperioden genomsnittligt 60 motioner plus 80 förändringsmotioner per år (Ismayr 1992: 490). I Bundestag har antalet motioner ökat klart i och med de Grönas aktivitet i slutet av 80-talet. Så uppgår det årliga antalet motioner under den 11:e valperioden genomsnittligt till 316 motioner plus 248 förändringsmotioner. Men också i Sverige ökade antalet starkt och uppgår under tiden 1988 – 1991 till 165 propositioner och 4756 motioner. Även här minskar aktiviteten motioner med en fjärdedel i och med att miljöpartiet faller ur riksdagen (*The Riksdag in Figures*, Stockholm 1993). För en liknande jämförelse se också Loewenberg – Patterson 1979: 62.

11. I litteraturen hänvisas också särskilt till representativiteten vad gäller parlamentariskernas sociala profil och till möjligheten för intressegrupperna att påverka. Dessa båda aspekter tar jag dock inte hänsyn till i denna uppsats.

12. Fraktioner är ett utmärkande fenomen i Bundestag (Steffani 1988). Det är parla-

mentariska sammanslutningar i Bundestag som tillhör samma parti eller sådana partier, som i CDU/CSU-fraktionens fall, vilka pga samma mål inte konkurrerar i någon delstat. Arbetet i Bundestag regleras genom fraktionerna. Tiden för debattinläggen tilldelas tex inte de enskilda ledamöterna utan fraktionerna. För att bli erkänd som fraktion måste ett parti inneha minst 5 procent av antalet ledamöter i Bundestag (Ismayr 1992: 83-87). Fraktionernas framhävda status bestämmer arbetet för såväl ledamöterna som partierna (Schüttemeyer 1992).

13. Partinamn: *vänsterpartiet (v)*, *socialdemokratiska arbetarepartiet (s)*, *miljöpartiet de gröna (mp)*, *centerpartiet (c)*, *folkpartiet liberalerna (fp)* och *moderata samlingspartiet (m)*. *Bündnis 90/Die Grünen* (Allians 90/de Gröna) (De Gröna), *Sozialdemokratische Partei Deutschland* (Tysklands socialdemokratiska parti) (SPD), *Freie Demokratische Partei* (Fridemokratiska partiet) (FDP), *Christlich Demokratische Union* (Kristdemokratiska unionen) (CDU) och *Christlich Soziale Union* (Kristligt sociala unionen) (CSU).

14. Naturligtvis måste man här beakta frågans speciella karaktär. Sveriges riksdag beslöt 1980 att avveckla kärnkraften senast år 2010. På så vis kan frågan också gälla trovärdigheten i detta beslut. Ledamöterna måste i detta fall hålla fast vid "sin" ståndpunkt. Däremot är väljarna inte bundna till denna ståndpunkt i samma utsträckning.

15. Små frågor besvaras bara skriftligt och kan därför inte tjäna som medel att skapa plenardebatter (Ismayr 1992: 374-375).

16. Proportionellt inträffar dock en viss höjdpunkt vad gäller regeringsförklaringar, motioner och stora frågor i slutet av 70-talet. Däremot får de debatter där kärnkraften spelar en roll en högre uppmärksamhet under de 10:e och 11:e valperioderna.

17. Bara när oförutsägbara händelser inträffar kan motioner ställas utanför motionstiden. De måste då stödjas av minst tio ledamöter. Därutöver finns det möjlighet att ställa "följdmotioner" till regeringsproportioner.

18. Den viktigaste propositionen är nummer 100 (till 1975 nummer 1) som presenterar budgeten (Sannerstedt 1989: 61-62).

19. Fram till 1975 betecknades frågor i Sverige som "enkla frågor". På 1970-talet ställdes i den svenska riksdagen i genomsnitt per år ca 550 frågor och 180 interpellationer. Under samma tid ställdes i Bundestag ca 100 små frågor och 12 stora frågor. I Tyskland ökas antalet kraftigt särskilt genom de muntliga frågorna som inte existerar i denna form i Sverige. På så sätt ställdes under tidsperioden för jämförelsen mer än 5.000 muntliga och skriftliga frågor (Ismayr 1992: 369). Dessa siffror förblev tämligen konstanta i båda länderna fram till slutet av undersökningsperioden.

20. För att bygga upp registret var det nödvändigt att använda olika urvalskriterier. För Bundestagsmaterialet grundar sig urvalet uteslutande på sökordet "kärnkraft". För det svenska materialet användes ytterligare sökord med anknytning till kärnkraft. Även om detta förfarande över huvud taget möjliggjorde en jämförelse ligger här också en orsak till att det svenska materialet dominerar numerärt. Men ett mer restriktivt förfarande i Sverige skulle ha reducerat materialet alltför mycket.

21. Vad gäller antalet motioner måste man ta hänsyn till att en motion lämnades gemensamt av s, fp och m. Eftersom jag intresserar mig för synen på kärnkraft i de enskilda partierna har jag redovisat denna motion i statistiken för vart och ett av dessa partier.

22. En jämförelse med partierna i Bundestag är överflödigt, eftersom det finns endast en oppositionsfraktion där.

23. Vart och ett av dessa begrepp belyser naturligtvis särskilda aspekter. Men gemensamt för dem är att de stöder sig på kulturella tolkningar som ska förklara det kollektiva handlandet.

24. Naturligtvis måste det klargöras att uttalandena inte återger representativa ställningstaganden från partierna, utan grundas på utsagor från enskilda ledamöter. Ändå återspeglar denna aggregerade form det sammantagna intrycket från kärnkraftsdebatten, vilket är tesen i denna uppsats.

25. För en detaljerad redogörelse för kärnkraftsdebatten på 1970-talet se: Holmberg – Asp 1984.
26. Dessa olika hållningar återspeglas också däri att v och mp inte gör några positiva hänvisningar till tillväxtpolitiken inom ramen för kärnkraftsdebatten, medan c med 13 procent stöder sig också på tillväxtpackage.
27. PDS (*Partei des Demokratischen Sozialismus* / Demokratiska socialistpartiet) är efterföljaren till de östtyska SED (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands* / Socialistiska enhetspartiet Tyskland). Under åren efter återföreningen försöker det alltmer tillägna sig en vänsterekologisk image och konkurrerar på så sätt med de Gröna (Jahn 1994a).
28. I SPD fanns det sedan 70-talet minoritetsgrupper som hade en starkare ekologisk och antistatlig inriktning än andra grupper. Dessa grupper stötte på starkt motstånd från SPD-etablissemangen vars symbolfigur var Helmut Schmidt. Dessa kritiska grupper fick ökat inflytande i partiet när SPD blev oppositionsparti.

Referenser:

- Alemann, U v 1990. Parteien und Gesellschaft in der Bundesrepublik. Rekrutierung, Konkurrenz und Responsivität, i Mintzel A – Oberreuter, H (red), *Parteien in der Bundesrepublik Deutschland*. Bonn.
- Arter, D 1990. The Swedish Riksdag: The Case of a Strong Policy-Influencing Assembly, i Norton, P (red), *Parliaments in Western Europe*. London: Frank Cass.
- Beck, U 1986. *Risikogesellschaft. Auf den Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Beck, U 1988. *Gegengifte. Die organisierte Unverantwortlichkeit*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Beck, U 1993. *Die Erfindung des Politischen. Zu einer Theorie reflexiver Modernisierung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Bennulf, M 1992. En grön dimension bland svenska väljare? *Statsvetenskaplig Tidskrift* 95, 329-358.
- Bennulf, M 1994. *Miljöopinionen i Sverige*. Lund: Dialogos.
- Bennulf, M – Holmberg, S 1990. The Green Breakthrough in Sweden. *Scandinavian Political Studies* 13, 165-184.
- Beyme, K v 1979. *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland*. München: Piper.
- Beyme, K v 1989. The Swedish Riksdag in a Comparative Perspective, i: Stjernquist, N (red), *The Swedish Riksdag in an International Perspective*. Riksbankens Jubileumsfond, Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Birgersson, B O – Westerståhl, J 1991. *Den svenska folkstyrelsen*. (upplaga 4:3). Stockholm: Publica.
- Blondel, J 1990. *Comparative Government. An Introduction*. Hertfordshire: Philip Allan.
- Brand, K W – Büsser, D – Rucht, D 1986. *Aufbruch in eine andere Gesellschaft. Neue soziale Bewegungen in der Bundesrepublik*. (2 upplaga), Frankfurt am Main: Campus Verlag.
- Burns, T R – Überhorst, R 1988. *Creative Democracy*. New York: Praeger.
- Burns, TR 1994. Post-Parliamentary Democracy: Sacralities, Contradictions, and Transitions of Modernity, i Mongardini, C (red), *Religio: Ruolo del Sacro, Coesione sociale e nuove Forme di Solidarietà nelle Società contemporanea*. Rom.
- Cotgrove, S 1982. *Catastrophe or Cornucopia: The Environment, Politics and the Future*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Donati, P 1992. Political Discourse Analysis, i Diani, M – Eyerman, R (red), *Studying Collective Action*. London: Sage.
- Döring, H 1994. Parlament und Regierung, i Gabriel, O W – Brettschneider, F (red), *Die EU-Staaten im Vergleich. Strukturen, Prozesse, Politikinhalt*. 2. upplaga, Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.
- Eder, K 1992. Framing and Communicating Environmental Protest. A Discourse Analysis of Environmentalism. Manuskript, European University Institute, San Domenico di Fiesole (Firenze), Italy.
- Eder, K 1993. Negotiating a Postcorporatist Order in Advanced Societies: An Institutional Analysis of Environmentalism. Research paper no. 8, Project no. 42 'The Making of an

- Issue', European University Institute, San Domenico di Fiesole (Firenze), Italy.
- Elliot, M 1991. Förtroendet för samhällsinstitutionerna, i Holmberg, S – Weibull, L (red), *Politiska opinioner*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Elliot, M 1993. Medborgerlig tillit och misstro. Om samhällsförtroendet i kristider, i Holmberg, S – Weibull, L (red), *Perspektiv på krisen*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- EMNID 1992. *Umfragen & Analyse*. Nr. 11/12 1992. Bielefeld EMNID-Institut.
- Essaiasson, P – Holmberg, S (under utgivning) *Elected by the People. Members of Parliament and Representative Democracy in Sweden*. Aldershot: Dartmouth. (citerat ur: "Thinking Alike: Policy Representation," Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, maj 1994).
- Etzioni, A 1968. *The Active Society*. New York: Free Press.
- Flam, H (in collaboration with A Jamison) 1994. The Swedish Confrontation over Nuclear Energy – A Case of a Timid Anti-Nuclear Opposition", i Flam, H (red), *States and Anti-Nuclear Movements*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Gabriel, O W 1993. Institutionenvertrauen im vereinigten Deutschland, 3-12 i *Aus Politik und Zeitgeschichte*, B43/93.
- Gamson, W A – Modigliani, A 1989. Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach, *American Journal of Sociology* 95 (1): 1-37.
- Hagevi, M 1994. Först till kvarn får först mala. Riksdagsledamöternas utskottskarriär och anciennitetsprincipen, *Statsvetenskaplig Tidskrift* 97 (2): 175-205.
- Halvarson, A 1989. *Sveriges statskick. En faktsamling*. Stockholm: Esselte Studium.
- Håstad, E 1957. *The Parliament of Sweden*. London: The Hansard Society.
- Herzog, D 1993. Der Funktionswandel des Parlaments in der sozialstaatlichen Demokratie, i Herzog, D – Rebenstorf, H – Weßels, B (red), *Parlament und Gesellschaft. Eine Funktionsanalyse der repräsentativen Demokratie*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Herzog, D – Rebenstorf, H – Werner, C – Weßels, B 1990. *Abgeordnete und Bürger. Ergebnisse einer Befragung der Mitglieder des 11. Deutschen Bundestages und der Bevölkerung*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Hesse, J J – Ellwein, T 1992. *Das Regierungssystem der Bundesrepublik Deutschland*. (7. upplaga). Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Holmberg, S 1989. Political Representation in Sweden. *Scandinavian Political Studies*, 12, 1-36.
- Holmberg, S 1991. *The Impact of Party on Nuclear Power Attitudes in Sweden*. SKN-rapport 48, Stockholm: Allmänna förlaget.
- Holmberg, S – Asp, K 1984. *Kampen om kärnkraften. En bok om väljare, massmedia och folkomröstning 1980*. Stockholm: Publica.
- Holmberg, S – Essaiasson, P 1988. *De folkvalda. En bok om riksdagsledamöterna och den representativa demokratin i Sverige*. Stockholm: Bonnier.
- Isberg, M 1984. *Riksdagens roll under 1970-talet*. Stockholm: Akademilitteratur.
- Ismayr, W 1992. *Der Deutsche Bundestag. Funktionen, Willensbildung, Reformansätze*. Opladen: Leske + Budrich.
- Jahn, D 1992a. Nuclear Power, Energy Policy and New Politics in Sweden and Germany, *Environmental Politics* 1, 383-417.
- Jahn, D 1992b. The Role of Organizations in the Establishment of Ecological Consensus in Industrial Countries, i Svedin, U – Aniansson, B (red), *Society and the Environment: A Swedish Research Perspective*. Kluwer Academic Publishers.
- Jahn, D 1993a. *New Politics in Trade Unions. Applying Organizational Theory to the Ecological Discourse on Nuclear Energy in Sweden and Germany*. (with a foreword by Claus Offe), Aldershot: Dartmouth Publishing Company.
- Jahn, D 1993b. The Rise and Decline of New Politics and the Greens in Sweden and Germany: Resource Dependence and New Social Cleavages, *European Journal of Political Research* 24, 177-94.
- Jahn, D 1994a. The Challenge of Technological Progress in Modern Societies, i Katsikides, S – Campell, M – Hochgerner, J (red), *Patterns of Social and Technological Change in Europe*. Aldershot: Avebury.
- Jahn, D 1994b. Changing Political Opportunities in Germany: The Prospects of the German Greens in an United Germany, *Current Politics and Economics of Europe* 4, 209-229.

- Jamison, A – Eyerman, R – Cramer, J – Læssøe, J 1990. *The Making of the New Environmental Consciousness. A Comparative Study of the Environmental Movements in Sweden, Denmark and the Netherlands*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Kitschelt, H 1984. *Der ökologische Diskurs. Eine Analyse von Gesellschaftskonzeptionen in der Energiedebatte*. Frankfurt am Main: Campus.
- Kitschelt, H 1986. Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti-Nuclear Movements in Four Democracies, *British Journal of Political Science* 16, 57-85.
- Korpi, W 1980. Kärnkraften och politikens dimensioner, *Sociologisk forskning* 17 (3-4).
- Lindberg, L 1977. Energy Policy and the Politics of Economic Development, *Comparative Political Studies*, 10, 355-82.
- Lindström, E 1981. *Riksdag och regering. Ansvarsfördelning, – arbetsformer, – beslutsprocesser*. Stockholm: Liber Förlag.
- Loewenberg G – Patterson, S C 1979. *Comparing Legislatures*. Boston.
- Lundqvist, L J – Zetterquist, H 1994. Environmental Politics and Policy in Sweden. Manuskript: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Markovits, A S – Gorski, P S 1993. *The German Left: Red, Green and Beyond*. Cambridge: Polity Press.
- Mattson, I 1994. Parliamentary Questions in the Swedish Riksdag, i Wiberg, M (red), *Parliamentary Control in the Nordic Countries*. Jyväskylä: Gummerus.
- Mény, Y 1990. *Government and Politics in Western Europe: Britain, France, Italy, West Germany*. Oxford: Oxford University Press.
- Milbrath, L W 1993. The World is Relearning Its Story about How the World Works, i Kamieniecki, S (red), *Environmental Politics in the International Arena. Movements, Parties, Organizations, and Policy*. Albany: SUNY Press.
- Norton, P 1990a. Parliaments: A Framework for Analysis, i: Norton, P (red), *Parliaments in Western Europe*. London: Frank Cass.
- Norton, P 1990b. Conclusion: Legislatures in Perspective, i Norton, P (red), *Parliaments in Western Europe*. London: Frank Cass.
- Oberreuter, H 1984. Legitimation durch Kommunikation. Zur Parlamentarismusforschung in der Bundesrepublik, i Falter, J W – Fenner, C – Greven, M T (red), *Politische Willensbildung und Interessenvermittlung*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Oberreuter, H 1988. Parlament und Medien in der Bundesrepublik Deutschland, i Thaysen, U – Davidson, R H – Lingston, R G (red), *US-Kongress und Deutscher Bundestag: Bestandsaufnahme und Vergleich*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Packham, R 1970. Legislatures and Political Development, i Kornberg, A – Musolf, L D (red), *Legislatures in Developmental Perspective*. Durham, NC: Duke University Press.
- Petersson, O 1993. *Svensk politik*. Stockholm: Publica.
- Rüdiger, W 1990. *Anti-Nuclear Movements. A World Survey of Opposition to Nuclear Energy*. Essex: Longman.
- Rudzio, W 1991. Das politische System der Bundesrepublik Deutschland. (3. Upplaga), Opladen: Leske + Budrich.
- Sahr, R C 1985. *The Politics of Energy Policy Change in Sweden*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Sannerstedt, A 1989. *Riksdagen och lagstiftningen*. Lund: Studentlitteratur.
- Sannerstedt, A – Sjölin, M 1992. Sweden: Changing Party Relations in a More Active Parliament, i Damgaard, E (red), *Parliamentary Change in the Nordic Countries*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Schüttemeyer, S S 1986. *Bundestag und Bürger im Spiegel der Demoskopie*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Schüttemeyer, S S 1987. Vergleichende Parlamentarismusforschung, i Müller-Rommel, F (red), *Vergleichende Politikwissenschaft*. Opladen: UTB.
- Schüttemeyer, S S 1992. Der Bundestag als Fraktionsparlament, i Hartmann, J – Thaysen, U (red), *Pluralismus und Parlamentarismus in Theorie und Praxis*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Sjölin, M 1991. "Decline of parliaments"-tesen och den svenska riksdagens makt under 1970- och 1980-talet, *Statsvetenskaplig Tidskrift* 94, 125-148.
- Snow, D A – Rochford, E B – Worden, S K – Benford, R D 1986. Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement

- Participation, *American Sociological Review* 51, 464-481.
- Snow, D A. – Benford, R D 1988. Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization, i Klandermans, B – Kriesi, H – Tarrow, S (red), *From Structure to Action: Comparing Social Movement Research Across Cultures*. Greenwich: JAI Press.
- Stadler, P M 1984. *Die parlamentarische Kontrolle der Bundesregierung*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Steffani, W 1988. Parteien (Fraktionen) und Ausschüsse im Deutschen Bundestag, i Thaysen, U – Davidson, R H – Lingston, R G (red), *US-Kongress und Deutscher Bundestag: Bestandsaufnahme und Vergleich*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Steffani, W – Thaysen, U (red) 1995. *Demokratie in Europa: Zur Rolle der Parlamente*. Sonderband zum 25 jährigen Bestehen der Zeitschrift für Parlamentsfragen. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Thaysen, U – Davidson, R H 1988. Probleme des Parlamentsvergleichs, i Thaysen, U – Davidson, R H – Lingston, R G (red), *US-Kongress und Deutscher Bundestag: Bestandsaufnahme und Vergleich*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Thaysen, U 1976. *Parlamentarisches Regierungssystem in der Bundesrepublik Deutschland*. (2. upplaga) Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Thaysen, U 1987. "Fraktionsstaat": Oder was sonst? i Haungs, P – Jesse, E (red), *Parteien in der Krise?* Köln.
- Thaysen, U 1988. Repräsentation im Deutschen Bundestag, i Thaysen, U – Davidson, R H – Lingston, R G (red), *US-Kongress und Deutscher Bundestag: Bestandsaufnahme und Vergleich*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- The Riksdag in Figures 1992/93* 1993. Stockholm: The Riksdag Administrative Office.
- Touraine, A – Hegedus, Z – Dubet, F – Wiewior-ka, M 1983. *Anti-Nuclear Protest: The Opposition to Nuclear Energy in France*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vedung, E 1980. Kärnkraften och partisystemet i Sverige, *Politica* 1, 108-139.
- Wiberg, M – Koura, A 1994. The Logic of Parliamentary Questioning, i Wiberg, M (red), *Parliamentary Control in the Nordic Countries*. Jyväskylä: Gummerus.